Popularyzacja systemu pedagogicznego Marii Montessori na łamach czasopisma „Wychowanie w Przedszkolu" w latach 1989–2017

Słowa kluczowe: czasopismo „Wychowanie w Przedszkolu", system pedagogiczny Marii Montessori, zasady wychowania w pedagogice Montessori, montessoriański nauczyciel, pomoce rozwojowe.

Wstęp

Znaczący rozwój prasy dokonał się w XVI wieku dzięki wynalazkowi Gutenberga, który doprowadził do tego, że w XIX wieku prasa stanowiła zjawisko masowe[1]. Prasę można zdefiniować jako „ogół wydawnictw drukowanych periodycznie i rozprowadzanych publicznie"[2]. Cechą mediów prasowych jest: instytucjonalne tworzenie informacji, ich ogólna dostępność, aktualność, wielość autorów, związek z opinią publiczną[3]. Środki masowego przekazu, do których zalicza się prasę, pełnią wiele ważnych funkcji społecznych, takich jak: możliwość publicznego prezentowania powszechnych spraw na forum, kształtowanie wyobraźni odbiorców, rozwój kultury, współpraca z instytucjami i inne[4]. Artykuły w prasie lokalnej posiadają cztery podstawowe funkcje: „edukacyjną, pro-

Z. Bajka, *Historia mediów*, Kraków 2008, s. 96, 129.

Tamże, s. 91.

1 M. Nieć, *Komunikowanie społeczne i media. Perspektywa politologiczna*, Warszawa 2010,

2 s. 66.

3 T. Goban-Klas, *Komunikowanie i media*, [w:] *Dziennikarstwo i świat mediów*, red. Z. Bauer,

4 E. Chudziński, Kraków 2008, s. 24–25.

mocyjną, aktywizującą i ostrzegawczo-informacyjną"[5]. Prasę dzieli się – ze względu na częstotliwość jej wydawania – na dzienniki i czasopisma. Wśród dzienników można wyróżnić poranne, popołudniowe, wieczorne oraz niedzielne. Do czasopism należą tygodniki, dwutygodniki, miesięczniki, dwumiesięczniki, kwartalniki, półroczniki, roczniki[6].

Szczególne znaczenie mają czasopisma pedagogiczne, które popularyzują naukę, szerzą szeroko rozumianą kulturę pedagogiczną, upowszechniają politykę oświatową, prezentują doświadczenia dydaktyczne oraz wychowawcze[7]. Prasa pedagogiczna pełni również istotną rolę w upowszechnianiu wiedzy dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej. Na jej łamach prezentowane są różne koncepcje pedagogiczne, w tym teoria i praktyka pedagogiczna Marii Montessori. Po transformacji systemowej w 1989 r., a szczególnie na przełomie XX i XXI w., system edukacji w Polsce ulegał różnym zmianom – strukturalnym, programowym, prawnym i innym. Przeobrażenia dotyczyły warunków pracy nauczycieli (materialnych i społecznych) oraz organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej w placówkach oświatowych[8]. Zastosowanie znalazły alternatywne metody kształcenia i wychowania, wśród których na szczególną uwagę zasługuje metoda Marii Montessori, wyrastająca z jej systemu pedagogicznego. Jego recepcja doczekała się wielu publikacji zwartych, które zawierają analizy różnych elementów montessoriańskiej teorii i praktyki pedagogicznej. Świadczy o tym bogata literatura przedmiotu, wśród której można odnaleźć prace Sabiny Guz[9], Małgorzaty Mikszy[10], Barbary Surmy[11] i innych autorów[12]. Celem artykułu jest ukaza-

[5] B. Hennessy, *Dziennikarstwo publicystyczne*, Kraków 2009, s. 59.

[6] M. Nieć, dz. cyt., s. 64.

[7] J. Jarowiecki, *Czasopiśmiennictwo pedagogiczne w Polsce Ludowej, pod red. F. Filipowicza, Warszawa 1981* [*recenzja*], „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej" 1983, nr 22/2, , s. 114.

[8] A. Klim-Klimaszewska, *Pedagogika przedszkolna*, Warszawa 2010, s. 175.

[9] S. Guz, *Edukacja w systemie Montessori*, t. 1, Lublin 2016; tejże, *Edukacja w systemie Montessori,* t. 2, Lublin 1998; tejże, *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole*, Lublin 2006.

[10] M. Miksza, *Edukacja w systemie Marii Montessori – wychowaniem do wartości*, Łódź 2014; taż, *Język oknem na świat – edukacja językowa w pedagogice Marii Montessori*, Łódź 2015; tejże, *Miejsce Marii Montessori (1870–1952) w klasyfikacjach prądów, kierunków i ruchów pedagogicznych*, [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy teorii*, red. B. Śliwerski, Kraków 2000; tejże, *Wybór wypowiedzi Marii Montessori (1870–1952) o wychowaniu człowieka*, [w:] *Pedagogiczne drogowskazy*, red. B. Krawczyk-Juraś, B. Śliwerski, Kraków 2000; tejże, *Wychowanie dla pokoju w pedagogice Marii Montessori*, Łódź 2016; tejże, *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*, Kraków 2010.

[11] B. Surma, *Dziecko i dorosły w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori – teoria i praktyka*, Łódź – Kraków 2009; taż, *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti*, Kraków 2017; tejże, *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, Łódź – Kraków 2009; tejże, *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Łódź 2008.

[12] G. Badura-Strzelczyk, *Próby wykorzystania elementów pedagogiki Marii Montessori w praktyce nauczania początkowego,* [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy praktyki*, red. K. Baranowicz, Kraków 2000; B. Bednarczuk, *Dziecko w klasie Montessori*, Lublin 2007; H. Berg Klaus, *Maria Montessori poszukiwanie życia razem z dziećmi*, Kielce 2007; B. Ekert, *Metoda*

nie udziału czasopisma „Wychowanie w Przedszkolu" w popularyzowaniu wiedzy o systemie pedagogicznym Marii Montessori w latach 1989–2017. Aby osiągnąć założony cel, zastosowałam metodę analizy prasy.

Ilościowy udział artykułów popularyzujących system pedagogiczny Marii Montessori w czasopiśmie „Wychowanie w Przedszkolu"

Analizując czasopismo „Wychowanie w Przedszkolu" w latach 1989–2017, zgromadziłam 20 artykułów poświęconych popularyzacji, prezentacji i zastosowaniu systemu pedagogicznego Montessori. Na łamach czasopisma „Wychowanie w Przedszkolu" pierwszy tekst poświęcony przedmiotowej problematyce ukazał się w 1991 r.; cztery teksty znalazły się w numerach z 1994 r.; dwa artykuły o metodzie Montessori opublikowano w 2002 roku; po dwa teksty zamieszczono na łamach czasopisma w 2003 i 2004 r. W 2005 r. na łamach „Wychowania w Przedszkolu" ukazał się jeden artykuł, a w 2007 r. dwa artykuły. Najwięcej artykułów (5) opublikowano w numerach z 2011 r. Jeden artykuł był wydany w roku 2012. W badanym okresie występowały lata, w których nie ukazały się żadne teksty poświęcone systemowi pedagogicznemu M. Montessori, choćby w ostatnich pięciu latach.

Życie i działalność Marii Montessori

W czasopiśmie „Wychowanie w Przedszkolu" zostały opublikowane cztery artykuły poświęcone biografii Marii Montessori. W 1994 r. S. Guz przybliżyła

Montessori na cztery pory roku, Warszawa 2018; P. Epstein, *Z notatek pedagoga Montessori*, Kraków 2014; D. Gilles Cotte, *Metoda Montessori w domu*, Warszawa 2017; L. Harald, *„Wychowanie kosmiczne" Marii Montessori, alternatywny program wychowania i kształcenia w epoce postmodernistycznej*, [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy teorii*, red. B. Śliwerski, Kraków 2000; E. Łatacz, *Od szkoły średniej po uniwersytet, czyli opis przedstawionych przez Marię Montessori instytucjonalnych form kształcenia dorosłych i młodzieży*, [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy praktyki*, red. K. Baranowicz, Kraków 1995; E. Ochnio, *Edukacja ekologiczna a koncepcja wychowania Marii Montessori*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, red. B. Surma, Łódź – Kraków 2009; M. Pitamic, *Naucz mnie samodzielności*, Białystok 2011; Ch. Poussin, *Metoda Montessori. Naucz mnie robić to samodzielnie. Wprowadzenie dla rodziców*, Warszawa 2017; A. Stein, *Teoria i praktyka pedagogiki Marii Montessori w szkole podstawowej*, Kielce 2003; U. Streenberg, *Pedagogika Marii Montessori w przedszkolu*, Kielce 2003; G. Strzelczyk-Badura, *Próby wykorzystania elementów pedagogiki Marii Montessori w praktyce nauczania początkowego,* [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy praktyki*, red. K. Baranowicz, Kraków 2000; J. Wasilewska, *Spotkanie Marii Montessori z Mahandasem K. Gandhim*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, red. B. Surma, Łódź – Kraków 2009; K. Wennerström Skjöld, M. Smeds Bröderman, *Pedagogika Montessori w przedszkolu i szkole*, Kraków 2009.

czytelnikom postać Marii Montessori jako lekarki i pedagoga[13]. Autorzy artykułu z 2002 r. opisywali twórczynię metody, jej życiorys i dokonania[14]. W artykule z 2004 r. Ryszard Kucha uznał Marię Montessori za pedagoga, który zdobył trwałe miejsce w historii myśli edukacyjnej. Autor stwierdził, że jej dorobek praktyczny i myśl pedagogiczna są znane na całym świecie i ponadczasowe[15]. Przedstawił rodzinę Montessori i jej wczesne doświadczenia edukacyjne: uczęszczanie do szkoły elementarnej, a później do szkoły technicznej[16]. Autor podkreślił, że Maria jako pierwsza kobieta we Włoszech ukończyła studia medyczne na Uniwersytecie Rzymskim i została lekarzem medycyny.

R. Kucha zapoznał czytelników z życiem i działalnością M. Montessori, pisząc, że po studiach jako młoda lekarka pracowała z pacjentami w szpitalach[17]. Podjęła studia pedagogiczne i jej życiowa droga ukierunkowała się na pracę z dziećmi specjalnej troski w klinice psychiatrycznej. Prowadziła wykłady dla studentów i zainteresowanych odbiorców, między innymi dla nauczycieli[18]. Tworzyła pomoce dydaktyczne i opracowywała metodykę wychowania przedszkolnego. Studiowała antropologię i psychologię. W 1907 r. otworzyła pierwsze przedszkole Casa dei Bambini[19]. Pisała liczne prace i artykuły oraz wydała swoje pierwsze książki, które zostały opublikowane w wielu językach. Prowadziła również międzynarodowe kursy dla nauczycieli. Na wzór przedszkola Marii Montessori powstało wiele szkół. Mając szerokie doświadczenie w pracy z dziećmi, poparte obserwacjami i pracami naukowymi, oraz praktykę w szkoleniu nauczycieli, założyła Międzynarodowe Stowarzyszenie Montessori, którego prezesem pozostała do końca życia. System wychowawczy Montessori stał się zjawiskiem ponadczasowym, międzynarodowym, wpisującym się w fenomen globalizacji. Międzynarodowe Stowarzyszenie Montessori istnieje i działa do dzisiaj[20].

Zasady wychowania w systemie pedagogicznym Marii Montessori

Na łamach „Wychowania w Przedszkolu" opublikowano 12 artykułów prezentujących zasady obowiązujące w systemie pedagogicznym M. Montessori.

S. Guz, *Edukacja w systemie Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1994, nr 4, s. 195.

Z. Baran, A. Cyran, Z. Momora, *Metoda Marii Montessori – historia i współczesność*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2002, nr 6, s. 341.

R. Kucha, *Maria Montessori (1870–1952). Dorastanie do przyszłych zadań edukacyjnych*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2004, nr 5, s. 12.

[16] Tamże, s. 13–16.

[17] Tamże, s. 16–18.

[18] R. Kucha, *Maria Montessori – droga do sukcesu*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2005, nr 2, s. 18–19.

[19] Tamże, s. 20.

[20] Tamże, s. 21–23.

S. Guz pisała, że Montessori oparła swój system pedagogiczny na podstawach psychologicznych, traktując dzieciństwo jako okres ciągłego rozwoju, w którym zachodzą procesy twórcze stanowiące osobowość. Według Montessori każde dziecko jest aktywne, ponieważ posiada wewnętrzną energię i chłonny umysł, dzięki któremu z łatwością się uczy[21]. Rozwój dziecka charakteryzuje się występowaniem wrażliwych faz, czyli okresów szczególnej chłonności wiedzy i umiejętności w danym zakresie np. wrażliwość na język. Tej chłonności wiedzy sprzyja polaryzacja uwagi, stanowiąca wyraz głębokiego zainteresowania i koncentracji na określonym przedmiocie[22]. Ewa Łatacz, analizując zjawisko polaryzacji uwagi, doszła do wniosku, że jej wystąpienie łączy się z możliwością swobodnego działania dziecka, zgodnego z jego aktualną fazą wrażliwą[23]. O polaryzacji uwagi pisały również autorki artykułu z 2002 r.[24].

Na łamach czasopisma „Wychowanie w Przedszkolu" z 1994 r. Elżbieta Stójowa opublikowała sprawozdanie z seminarium w Lublinie, podczas którego Bożena Matyjas przedstawiła zasady wychowania według systemu Marii Montessori. Należy do nich swoboda dziecka w poruszaniu się, ograniczona brakiem przeszkadzania swoim ruchem fizycznym innym dzieciom. Podstawę montessoriańskiego systemu pedagogicznego stanowi naturalistyczne założenie, że człowiek jest częścią świata, dlatego zostaje objęty wychowaniem kosmicznym, w którym powinien się podporządkować prawom natury. Ważnym elementem pedagogiki Montessori było wychowanie dla pokoju. W tym samym artykule przywołana jest E. Łatacz, która rozważając kwestie wychowania dla pokoju, twierdziła, że nieprzestrzeganie praw przez człowieka może doprowadzić do zniszczenia ludzkości[25].

O zasadach pedagogiczno-dydaktycznych, ujętych jako aspekt strukturalno-dynamiczny otoczenia na łamach „Wychowania w Przedszkolu" pisała M. Miksza. Do głównych zasad w pedagogice Montessori zaliczyła: indywidualizację pracy dziecka; samodzielność dzieci; wolność w wyborze pomocy dydaktycznych, miejsca i czasu pracy; zasadę ładu i porządku; zasadę ograniczenia, czyli występowania pomocy w jednym egzemplarzu; samokontrolę wykonywanych przez dziecko zadań; stopień i izolacja trudności[26]. S. Guz również wskazała na zasady jako warunki prawidłowego rozwoju dziecka i zaliczyła do nich: swobodę, wolność, samodzielność dziecka, które mają się realizować poprzez wolny wybór czasu, miejsca i przedmiotu pracy. Do zasad charakterystycznych dla pe-

[21] S. Guz, *Edukacja…*, s. 196.
[22] Tamże, s. 196–197.
[23] E. Łatacz, *Maria Montessori – o rozwoju i wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1991, nr 10, s. 461.
[24] Z. Baran, A. Cyran, Z. Momora, *Metoda…*, s. 341.
[25] E. Stójowa, *Metoda Marii Montessori – historia czy współczesność?*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1994, nr 4, s. 249.
[26] M. Miksza, *Wychowawca-nauczyciel w poglądach Marii Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1994, nr 5, s. 267.

dagogiki Montessori należy obcowanie z naturą i piękno wokół dzieci[27]. E. Łatacz dodała, że „zasada swobody odnosi się do wybierania przez dziecko przedmiotu, miejsca i czasu pracy"[28].

Jak pisze Alicja Jordan, poprzez umożliwianie uczniom zajmowania się tym, co ich interesuje, i wybór czasu na własną aktywność nauka staje się radością[29]. Według autorki samodzielność uczniów prowadzi do samokontroli, odpowiedzialności, niezależności, respektowania norm społecznych, usamodzielnienia się dziecka[30]. Proces wychowawczy w klasach Montessori zorganizowany jest poprzez zróżnicowanie wiekowe uczniów. Jedną klasę tworzą trzy roczniki, co umożliwia uspołecznianie się dzieci, większą motywację do nauki i indywidualizację działań uczniów[31]. Więcej o korzyściach pracy w grupach zróżnicowanych wiekowo pisała S. Guz w artykule z 2002 r., twierdząc, że uczeń przez trzy lata przechodzi od najmłodszego do najstarszego członka grupy i uczy się różnych ról społecznych[32]. Paul Leseman podkreśla, że zindywidualizowany program nauczania w szkołach Montessori pozwala każdemu dziecku samodzielnie działać, podejmować decyzję, dokonywać wyborów[33]. E. Łatacz zaznaczyła, że Montessori w swojej pedagogice nie uznawała kar i nagród, ponieważ zaburzają one właściwy rozwój[34].

O szczególnym znaczeniu ciszy w procesie wychowawczo-dydaktycznym pisała Urszula Kołodziejczyk w artykule z 2003 r., twierdząc, że cisza sprzyja koncentracji w uczeniu się dzieci[35]. Zofia Baran, Alfreda Cyran i Zofia Momora zaznaczają, że do charakterystycznych cech lekcji w systemie Montessori należą „ćwiczenia ciszy", które sprzyjają rozwojowi dziecka[36]. Magdalena Marczak-Pilipczuk w artykule z 2011 r. stwierdziła, że cisza wiąże się z ograniczaniem słów nauczyciela, ze spokojną atmosferą, uwagą, słuchaniem, koncentracją[37]. Beata Górska w tekście opublikowanym na łamach czasopisma „Wychowanie w Przedszkolu" w roku 2003 podała przykładowe praktyczne ćwiczenia ciszy, do wykorzystania na zajęciach dla grupy dzieci[38].

32

33 S. Guz, *Edukacja…*, s. 197–198.
E. Łatacz, *Maria…*, s. 463.

34 A. Jordan, *100-lecie pedagogiki Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2007, nr 5, s. 12.

35 Taż, *Od aktywności motorycznej do formowania charakteru*, „Wychowanie w Przedszkolu"

36 2011, nr 9, s. 22–24.

37 S. Guz, *Edukacja…*, s. 200.
Taż, *Metoda…*, s. 515–516.

38 P.P.M. Leseman, *Teorie pedagogiczne i program nauczania*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 3, s. 4.
E. Łatacz, *Maria…*, s. 463.
U. Kołodziejczyk, *Dzieci kochają ciszę*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2003, nr 8, s. 536.
Z. Baran, A. Cyran, Z. Momora, *Metoda…*, s. 341–342.
M. Marczak-Pilipczuk, *Praca nauczyciela według metody Marii Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 3, s. 25.
B. Górska, *Cicho, cichuteńko… Pomóż mi zrobić to samemu*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2003, nr 8, s. 537.

W salach Montessori charakterystyczne są kąciki przyrody, w których uczniowie gromadzą eksponaty, dbają o rośliny, hodują zwierzęta. O tej problematyce czytelnik może się dowiedzieć z artykułu Edyty Roszyńskiej[39].

Wychowawca, nauczyciel w systemie Montessori

Analizowane czasopismo zawiera 7 artykułów, w których przedstawiony jest nauczyciel i jego rola w procesie dydaktyczno-wychowawczym. O roli nauczyciela pisze, za M. Miksą, w swoim artykule E. Stójowa, stwierdzając, że nauczyciel w systemie Montessori jest towarzyszem i pomocnikiem dziecka. Swoją wiedzę o dziecku zyskuje na podstawie obserwacji. Unika kontrolowania ucznia. Dorosły zmienia się, odnajduje pokorę oraz spokój wewnętrzny, dzięki przebywaniu z dziećmi[40]. M. Miksza w tekście opublikowanym w 1994 roku podkreślała, jak ważne jest zrozumienie pojęcia wychowania, które definiuje za Marią Montessori jako „pomoc osobie ludzkiej w osiąganiu przez nią niezależności"[41]. Harmonia duszy i ciała, czyli normalizacja, ma być celem wychowania. Wychowawca to nie tylko nauczyciel, ale każdy dorosły, który towarzyszy dziecku w jego życiu. W tym samym artykule Paul Oswald obala opinie, że w koncepcji Montessori nie ma pedagogów, że tylko uczeń jest aktywny, a nauczyciel bierny. Tłumaczy, że jest to błędne pojmowanie roli nauczyciela, ponieważ to wychowawca powinien traktować każdego ucznia jako jedynego i niepowtarzalnego. Autorka artykułu, powołując się na poglądy Montessori, pisze, że dorośli nie dorosną za dziecko. Zaznacza, że dorośli chcą przejąć odpowiedzialność za jego rozwój, mieć władzę nad dzieckiem, kierować nim i wykazują się zbyt dużym zatroskaniem, tworząc człowieka i poprawiając jego błędy. Jak sama Montessori twierdziła, to dziecko jest budowniczym siebie. Przez taką postawę dorosłych, która ogranicza dziecko i nie pozwala mu dorosnąć, pojawiają się konflikty międzypokoleniowe. Dorośli muszą odmienić swoje myślenie i zmienić swoją relację z dziećmi, która powinna być oparta na miłości, współpracy i wzajemnej pomocy[42].

E. Łatacz dodała, że nauczyciel, podejmując pracę wychowawczą i dydaktyczną, powinien współdziałać z prawami rozwoju dziecka[43]. Ten aspekt trafnie opisała A. Jordan, stwierdzając, że nauczyciel montessoriański wierzy w siły rozwojowe dziecka i stawia mu wymagania[44]. Bardzo istotna jest obserwacja dzieci dokonywana przez nauczyciela. To na jej podstawie wychowawca może

[39] E. Roszyńska, *Laboratorium przedszkolaka*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 3, s. 32–33.
[40] E. Stójowa, *Metoda…*, s. 249.
[41] M. Miksza, *Wychowawca…*, s. 265.
[42] Tamże, s. 265–267.
[43] E. Łatacz, *Maria…*, s. 462.
[44] A. Jordan, *Od aktywności…*, s. 24.

udzielić wsparcia lub wycofać swoje działania, gdy dziecko jest samodzielne[45]. Nauczyciel jest łącznikiem między światem dziecka a środowiskiem kulturowym. Dba on o otoczenie w aspekcie osobowym (uczniowie, nauczyciel), materialnym (sala, pomoce), strukturalnym (zasady obowiązujące)[46]. S. Guz pisała, że nauczyciel powinien wzbudzać atmosferę pracy, być cierpliwy, ale również konsekwentny. Do jego zadań należy organizowanie środowiska, aktywizowanie uczniów, prezentowanie pomocy[47]. Nauczyciel dokładnie pokazuje, jak używać konkretnej pomocy, oraz zapoznaje z nazewnictwem, stosując trójstopniową lekcję[48]. Przebieg lekcji trójstopniowej opisała S. Guz[49].

Pomoce rozwojowe, terapia w systemie Montessori

W czasopiśmie „Wychowanie w Przedszkolu" pięciu autorów pisało o pomocach rozwojowych. S. Guz w artykule z 1994 r. zaznaczyła, że właściwie zorganizowane otoczenie generuje samoistny rozwój dziecka[50]. E. Łatacz dodała, że to właśnie pomoce mają udział w integrowaniu osobowości dziecka[51]. Materiały nazywane są rozwojowymi, ponieważ pomagają w rozwoju dziecka poprzez doświadczanie i poznanie zmysłowe. Materiał jest przygotowany zgodnie z zasadami stopniowania trudności, nauki od konkretu do abstraktu, wzbudzenia zainteresowania, wyzwalania różnych form aktywności, kontroli błędów[52]. Samokontrola przez dziecko swoich błędów uczy je analizowania własnych czynności[53]. W 1994 r. E. Stójowa przedstawiła pogląd, że pomoce występują w jednym egzemplarzu, w ten sposób dzieci uczą się oczekiwania na swoją kolej. Z materiałów korzystają w określony sposób, a po ukończonej pracy odkładają je na miejsce[54].

Bardzo ważny jest porządek w otoczeniu, dzięki któremu dziecko uczy się porządku wewnątrz siebie. Otoczenie w klasie umożliwia dziecku kontakt z rzeczywistością, ponieważ w sali są autentyczne przedmioty, służące do sprzątania, lodówka, zlew, kuchenka[55]. Pomoce dzielą się ze względu na funkcje kształcenia, dlatego można wyróżnić pomoce do ćwiczenia praktycznego życia (zmiot-

[45] M. Marczak-Pilipczuk, *Praca*..., s. 26.
[46] M. Miksza, *Wychowawca*..., s. 268–269.
[47] S. Guz, *Edukacja*..., s. 200.
[48] M. Marczak-Pilipczuk, *Praca*..., s. 24.
[49] S. Guz, *Materiały sensoryczne Montessori i ich znaczenie dla rozwoju dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2004, nr 5, s. 264.
[50] Taż, *Edukacja*..., s. 197.
[51] E. Łatacz, *Maria*..., 463.
[52] Tamże, s. 199.
[53] S. Guz, *Materiały*..., s. 261.
[54] E. Stójowa, *Metoda*..., s. 251.
[55] S. Guz, *Edukacja*..., s. 198.

ka, szufelka, sznurowadło do wiązania, guziki do zapinania), do kształtowania zmysłów (dzwonki, buteleczki zapachowe, płytki o różnym stopniu szorstkości), matematyczne (złoty materiał), językowe (szorstkie litery), z edukacji kosmicznej (mapy puzzle, globus)[56]. S. Guz również przedstawiła podział pomocy za M. Montessori, na: materiał do życia praktycznego, materiał akademicki (język, matematyka, inne), materiał artystyczny, materiał sensoryczny[57].

O ćwiczeniach praktycznych pisała A. Jordan, podając przykładowe pomoce dotyczące życia codziennego[58]. Szczególny wkład w upowszechnianiu wiedzy o materiałach sensorycznych ma S. Guz, o czym pisała w swoim artykule z 2004 r. Pomoce sensoryczne posiadają swoje właściwości, takie jak: wielkość, kształt, faktura, barwa, ciężar, elastyczność, zapach, smak, dźwięk, temperatura[59]. Materiał angażuje zmysły (wzrok, słuch, węch, dotyk, smak) i podnosi ich wrażliwość[60]. Materiał sensoryczny jest zaprojektowany w taki sposób, aby przygotować ucznia do pracy w późniejszym czasie z pomocami matematycznymi i językowymi[61]. W artykule z 2011 r. M. Marczak-Pilipczuk przedstawiła, jak pracować z wybranymi pomocami: różową wieżą, brązowymi schodkami czy klockami liczbowymi[62]. Autorzy S. Guz, E. Łatacz, E. Stójowa, A. Jordan, M. Marczak-Pilipczuk opisywali wygląd pomocy i ich zastosowanie.

W okresie lat 1989–2017 ukazały się 2 artykuły dotyczące wykorzystania systemu pedagogicznego Montessori wraz z pomocami rozwojowymi w terapii. Pierwszy raz kwestia terapii w ujęciu Montessori była poruszona na łamach „Wychowania w Przedszkolu" w 1995 r.[63] W 2012 r. M. Marczak-Pilipczuk ujęła terapię jako „stworzenie możliwości wszechstronnego rozwoju umysłowego, psychicznego oraz społecznego dzieciom z deficytami lub utrudnieniami w rozwoju"[64]. Terapia według Montessori ma stymulować rozwój dziecka w zakresie rozwoju mowy, rozwoju społecznego, koncentracji, motywacji, koordynacji wzrokowo-ruchowej. Autorka artykułu wyróżnia elementy terapii, takie jak: wczesna diagnoza, terapia i integracja. Do zasad terapii należy wolny wybór czasu, miejsca pracy, porządek, własne działanie dziecka. Bardzo istotna jest współpraca nauczyciela, terapeuty z rodzicami dziecka[65].

62 E. Stójowa, *Metoda…*, s. 251.

63 S. Guz, *Edukacja…*, s. 199.

64 A. Jordan, *100-lecie…*, s. 10–11.

65 S. Guz, *Materiały…*, s. 259.

Tamże, s. 260.

Tamże, s. 266.

M. Marczak-Pilipczuk, *Praca…*, s. 27–28.

Z. Żółtak, *Wykorzystanie idei i dorobku pedagogicznego Marii Montessori w rewalidacji dzieci upośledzonych umysłowo*, „Wychowanie na co Dzień" 1995, nr 6.

M. Marczak-Pilipczuk, *Terapia Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2012, nr 10, s. 46.

Tamże, s. 46.

Zastosowanie metody Montessori

O zastosowaniu metody Montessori w Polsce międzywojennej traktują 2 artykuły. W 1994 r. na łamach czasopisma „Wychowanie w Przedszkolu" Halina Raczek opisywała, jak w Drugiej Rzeczypospolitej propagowano metodę Montessori poprzez liczne publikacje w czasopismach pedagogicznych. Artykuły w prasie zawierały trzy grupy publikacji: prezentujące metodę Montessori, porównujące placówki montessoriańskie na świecie z placówkami w Polsce oraz publikacje przedstawiające analizę krytyczną systemu Montessori[66]. Zofia Żukiewiczowa i Sergiusz Hessen szczególnie krytycznie odnieśli się do tej metody, uznając ją za idealistyczną i zarzucając jej brak akceptacji zabawy w procesie wychowawczym, brak dowolnego posługiwania się pomocami, za szybkie wprowadzanie pisania, czytania i liczenia. Żadna placówka przedszkolna nie pracowała ściśle według systemu Montessori, jednak pewne elementy zostały przyjęte w pracy przedszkoli, między innymi: dostosowanie wielkości mebli do wzrostu dzieci, dbanie o czystość, wprowadzanie niektórych pomocy rozwojowych, zajęcia uaktywniające dziecko, ład i systematyczność w działaniach, współpraca z lekarzem i z rodzicami, dbanie o rozwój fizyczny dziecka, istotna funkcja kształcąca przedszkola[67]. W artykule *Edukacja w systemie Montessori* z 1994 r. S. Guz pisała, że w okresie międzywojennym metoda Montessori wywarła znaczny wpływ na formowanie się placówek przedszkolnych w Polsce[68]. Po wejściu w życie ustawy Jędrzejewiczowskiej, uchwalonej 11 marca 1932 r., przedszkola w Polsce zaczęły pracować zgodnie z metodą ośrodków zainteresowań Owidiusza Decroly'ego[69]. Jednak pewne elementy metody Montessori, m.in. wyposażenie sal w meble dostosowane do wzrostu dzieci, są aktualne do dzisiaj.

O współczesnym zastosowaniu metody Montessori w Holandii pisała Ilona Wysmułek w artykule z 2011 r. Szkoły prowadzone zgodnie z pedagogiką Montessori są liczne i znane w Holandii. Autorka relacjonuje pobyt w czterech placówkach montessoriańskich w Rotterdamie. W tych szkołach trzy roczniki uczniów tworzą jedną klasę zróżnicowaną wiekowo. Holenderscy nauczyciele montessoriańscy w pracy dydaktyczno-wychowawczej postrzegają ucznia jako źródło wiedzy i podążają za nim. W szkołach Montessori obowiązują takie zasady, jak: swoboda ruchu, wolność wyboru, cisza, samodzielność uczniów, praca w swoim tempie. Sale wyposażone są w kąciki przedmiotowe, na których znajdują się materiały i pomoce dostępne dla dzieci. Artykuł dotyczy przede wszystkim opisu zajęć języka angielskiego prowadzonego w wizytowanych przez autorkę szkołach[70].

[66] H. Raczek, *Metoda M. Montessori w placówkach przedszkolnych Drugiej Rzeczypospolitej*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1994, nr 4, s. 202, 203.
[67] Tamże, s. 204-207.
[68] S. Guz, *Edukacja…*, s. 196.
[69] H. Raczek, *Metoda…*, s. 204–207.
[70] I. Wysmułek, *Nauka języka angielskiego w szkołach M. Montessori w Holandii*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 3, s. 10,11.

Zakończenie

Czasopismo „Wychowanie w Przedszkolu" przedstawia różne aspekty systemu pedagogicznego Marii Montessori, zarówno psychologiczne, wychowawcze, historyczne, jak i edukacyjne. Zawarte w nim artykuły prezentują biografię Marii Montessori, jej system pedagogiczny, jego genezę i zasady nim kierujące. Autorzy poruszają ważne kwestie, wchodzące w zakres montessoriańskiego systemu pedagogicznego, takie jak: rola nauczyciela w systemie Montessori, właściwości pomocy rozwojowych. W „Wychowaniu w Przedszkolu" można znaleźć informacje na temat terapii metodą Montessori. Czytelnicy mogą również dowiedzieć się o zastosowaniu tej metody w Polsce międzywojennej oraz za granicą, w Holandii. Czasopismo upowszechnia i streszcza nową książkę S. Guz *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole. Kształcenie i osiągnięcia dzieci*[71]. W 2002 r. na łamach czasopisma pojawiły się efekty badań dotyczących społecznych zachowań uczniów ze szkół Montessori i szkół tradycyjnych przeprowadzanych przez S. Guz[72].

Analiza artykułów skłania do wniosku, że na łamach badanego czasopisma zaprezentowano podstawowe elementy systemu pedagogicznego M. Montessori, które mogą inspirować współczesnych nauczycieli przedszkoli do modernizowania ich pracy opiekuńczej, wychowawczej i dydaktycznej we wszystkich formach wychowania przedszkolnego w Polsce. Czasopisma pedagogiczne odgrywają istotną rolę w popularyzowaniu systemu pedagogicznego M. Montessori, którego aktualność można dostrzec w tym, że jest on zorientowany na dziecko, które – zgodnie z filozofią pajdocentryzmu, leżącą u podstaw poglądów M. Montessori – zajmuje centralne miejsce zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i w działalności.

Bibliografia

Prace zwarte

Badura-Strzelczyk G., *Próby wykorzystania elementów pedagogiki Marii Montessori w praktyce nauczania początkowego*, [w:]., *Pedagogika alternatywna. Dylematy praktyki*, red. K. Baranowicz, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.

[71] I. Zwierzchowska, *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2007, nr 5, s. 57–60.

[72] Uczniowie ze szkół Montessori odnieśli wyższe wskaźniki niż uczniowie ze szkół tradycyjnych w gotowości do zachowań społecznych, wrażliwości empatycznej, zachowaniach prospołecznych. S. Guz, *Metoda Montessori a zachowania społeczne dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2002, nr 9, s. 517–520.

Bajka Z., *Historia mediów*, Towarzystwo Słowaków w Polsce, Kraków 2008.
Bednarczuk B., *Dziecko w klasie Montessori*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007.
Berg Klaus H., *Maria Montessori poszukiwanie życia razem z dziećmi*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2007.
Ekert B., *Metoda Montessori na cztery pory roku*, Wydawnictwo RM, Warszawa 2018.
Epstein P., *Z notatek pedagoga Montessori*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2014.
Gilles Cotte D., *Metoda Montessori w domu*, Wydawnictwo RM, Warszawa 2017.
Guz S., *Edukacja w systemie Montessori*, t. 1–2, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016–2018.
Guz S., *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.
Harald L., *„Wychowanie kosmiczne" Marii Montessori, alternatywny program wychowania i kształcenia w epoce postmodernistycznej*, [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy teorii*, red. B. Śliwerski, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.
Hennessy B., *Dziennikarstwo publicystyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
Klas-Goban T., *Komunikowanie i media*, [w:] *Dziennikarstwo i świat mediów*, red. Z. Bauer, E. Chudziński, TAiWPN Universitas Kraków, Kraków 2008.
Klimaszewska-Klim A., *Pedagogika przedszkolna*, Instytut Wydawniczy Erica, Warszawa 2010.
Łatacz E., *Od szkoły średniej po uniwersytet, czyli opis przedstawionych przez Marię Montessori instytucjonalnych form kształcenia dorosłych i młodzieży*, [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy praktyki*, red. K. Baranowicz, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1995.
Miksza M., *Edukacja w systemie Marii Montessori – wychowaniem do wartości*, Palatum, Łódź 2014.
Miksza M., *Język oknem na świat – edukacja językowa w pedagogice Marii Montessori*, Palatum, Łódź 2015.
Miksza M., *Miejsce Marii Montessori (1870–1952) w klasyfikacjach prądów, kierunków i ruchów pedagogicznych*, [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy teorii*, red. B. Śliwerski, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.
Miksza M., *Wybór wypowiedzi Marii Montessori (1870–1952) o wychowaniu człowieka*, [w:] *Pedagogiczne drogowskazy*, red. B. Krawczyk-Juraś, B. Śliwerski, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.
Miksza M., *Wychowanie dla pokoju w pedagogice Marii Montessori*, Palatum, Łódź 2016.
Miksza M., *Zrozumieć Montessori, czyli Maria Montessori o wychowaniu dziecka*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.

Nieć M., *Komunikowanie społeczne i media. Perspektywa politologiczna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

Ochnio E., *Edukacja ekologiczna a koncepcja wychowania Marii Montessori*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, red. B. Surma, Palatum, Łódź–Kraków 2009.

Pitamic M., *Naucz mnie samodzielności*, Wydawnictwo Kropki Trzy, Białystok 2011.

Poussin Ch., *Metoda Montessori. Naucz mnie robić to samodzielnie. Wprowadzenie dla rodziców*, Wydawnictwo RM, Warszawa 2017.

Stein A., *Teoria i praktyka pedagogiki Marii Montessori w szkole podstawowej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2003.

Steenberg U., *Pedagogika Marii Montessori w przedszkolu*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2003.

Strzelczyk-Badura G., *Próby wykorzystania elementów pedagogiki Marii Montessori w praktyce nauczania początkowego*, [w:] *Pedagogika alternatywna. Dylematy praktyki*, red. K. Baranowicz, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.

Surma B., *Dziecko i dorosły w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori – teoria i praktyka*, Palatum, Łódź – Kraków 2009.

Surma B., *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2017.

Surma B., *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, Palatum, Łódź – Kraków 2009.

Surma B., *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Palatum, Łódź 2008.

Wasilewska J., *Spotkanie Marii Montessori z Mahandasem K. Gandhim*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, red. B. Surma, Palatum, Łódź – Kraków 2009.

Wennerström Skjöld K., Smeds Bröderman M., *Pedagogika Montessori w przedszkolu i szkole*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2009.

Artykuły

Baran Z., Cyran A., Momora Z., *Metoda Marii Montessori – historia i współczesność*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2002, nr 6.

Górska B., *Cicho, cichuteńko… Pomóż mi zrobić to samemu*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2003, nr 8.

Guz S., *Edukacja w systemie Marii Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1994, nr 4.

Guz S., *Materiały sensoryczne Montessori i ich znaczenie dla rozwoju dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2004, nr 5.

Guz S., *Metoda Montessori a zachowania społeczne uczniów*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2002, nr 9.

Jarowiecki J., *Czasopiśmiennictwo pedagogiczne w Polsce Ludowej, pod red. F. Filipowicza, Warszawa 1981* [*recenzja*], „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej" 1983, nr 22/2.

Jordan A., *Od aktywności motorycznej do formowania charakteru*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 9.

Jordan A., *100-lecie pedagogiki Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2007, nr 5.

Kołodziejczyk U., *Dzieci kochają ciszę*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2003, nr 8.

Kucha R., *Maria Montessori – droga do sukcesu*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2005, nr 2.

Kucha R., *Maria Montessori* (*1870–1952*) *Dorastanie do przyszłych zadań edukacyjnych*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2004, nr 5.

Leseman P. P. M., *Teorie pedagogiczne i program nauczania*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 3.

Łatacz E., *Maria Montessori – o rozwoju i wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1991, nr 10.

Miksza M., *Wychowawca-nauczyciel w poglądach Marii Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1994, nr 5.

Pilipczuk-Marczak M., *Praca nauczyciela według metody Marii Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 3.

Pilipczuk-Marczak M., *Terapia Montessori*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2012, nr 10.

Raczek H., *Metoda M. Montessori w placówkach przedszkolnych Drugiej Rzeczypospolitej*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1994, nr 4.

Roszyńska E., *Laboratorium przedszkolaka*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 3.

Stójowa E., *Metoda Marii Montessori – historia czy współczesność?*, „Wychowanie w Przedszkolu" 1994, nr 4.

Wysmułek I., *Nauka języka angielskiego w szkołach M. Montessori w Holandii*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2011, nr 3.

Zwierzchowska I., *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole*, „Wychowanie w Przedszkolu" 2007, nr 5.

Popularization of Maria Montessori's method of education on the pages of the pedagogical journal "Education in Kindergarten" between 1989 and 2017

Summary

The article concerns the popularization of Maria Montessori's pedagogical system in the pedagogical journal "Education in Kindergarten" in 1989–2017. It presents the quantitative share of texts published on the pages of the journal regarding to the Montessori pedagogical system. Substantive analysis of these texts indicates the life and activity of Maria Montessori, the principles of education in Montessori pedagogy, the role of Montessori teacher, developmental aids. Also the article discusses the problem of Montessori therapy and shows the use of Montessori pedagogy in interwar Poland and in the modern system of education in the Netherlands.

Keywords: pedagogical journal, "Education in Kindergarten", the pedagogical system of Maria Montessori, principles of education in Montessori pedagogy, Montessori teacher, development aids.